

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Ройка Андрія Івановича «Організаційно-правове забезпечення реабілітації учасників українського націоналістичного руху 1929 – середини 1950-х років (на прикладі членів ОУН та УПА)», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Розвиток сучасної юридичної науки в умовах воєнного стану засвідчує актуальність дослідження проблематики реабілітації учасників українського націоналістичного руху 1929 – середини 1950-х років, які у положеннях Закону України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» визнані борцями за незалежність України у XX столітті. Актуальності даній науково-практичній проблематиці надає публічна офіційна дискусія щодо правомірності боротьби ОУН і УПА між представниками держав України та Польщі, що свідчить про особливу увагу до досліджуваної А. Ройко теми на міжнародному рівні у сучасних умовах захисту суверенітету і територіальної цілісності України, а також міжнародної безпеки загалом.

Саме тому особливої актуальності зазначена проблематика набуває в сучасних умовах російської збройної агресії проти України, коли питання історичної пам'яті, правової оцінки боротьби за незалежність та відновлення історичної справедливості виходять за межі суто історичного дослідження та стають важливими елементами державної гуманітарної політики і національної безпеки.

У цьому контексті доцільно звернути увагу на слушну позицію А. Ройка щодо того, що процеси реабілітації учасників українського націоналістичного руху залишаються незавершеними, а чинне законодавство та практика його застосування містять істотні прогалини, пов'язані із процедурою перегляду рішень, оцінкою доказів, повідомленням заінтересованих осіб та реалізацією компенсаційних механізмів. Саме тому проведене дослідження має не лише

теоретичне, а й вагоме практичне значення для подальшого розвитку законодавства України та соціальної політики держави в цілому.

Важливим є й те, що автор розглядає проблему реабілітації не лише крізь призму історичних подій, а й у контексті сучасних міжнародно-правових стандартів захисту прав людини, принципів верховенства права та забезпечення права на справедливий суд. Такий підхід свідчить про високий рівень наукового осмислення предмета дослідження.

Безперечною перевагою роботи є також її спрямованість на вирішення конкретних проблем правозастосовної практики. Дисертант переконливо доводить, що формальний підхід до оцінки доказів, відсутність належного судового контролю та недосконалість процедурних механізмів негативно вплинули на повноту реалізації права на реабілітацію значної кількості осіб, які зазнали політичних репресій. Такий висновок має не лише історичне, а й актуальне правове значення.

З огляду на вищезазначене, доцільно зауважити, що обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною, суспільно значущою та абсолютно відповідає сучасним потребам розвитку юридичної науки і практики, а її дослідження сприяє формуванню науково обґрунтованих підходів і рекомендацій до завершення процесу реабілітації жертв політичних репресій та вдосконалення відповідного законодавства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій характеризується високим рівнем наукової аргументованості, внутрішньою логічною послідовністю та комплексністю.

Поставлені А. Ройком мета і завдання взаємоузгоджені, а їх реалізація забезпечена застосуванням сучасного методологічного інструментарію, який включає історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий, системно-структурний та логіко-юридичний та інші методи дослідження (стор. 59 – 60). Використання саме такого комплексу методів дозволило дисертанту

всесторонньо дослідити як еволюцію інституту реабілітації, так і сучасні проблеми його практичного застосування на прикладі членів ОУН та УПА.

Особливої уваги заслуговує джерельна база роботи. Автором дисертації використано значний масив архівних матеріалів, документів військової прокуратури, законодавчих актів різних історичних періодів, матеріалів судової практики, міжнародних документів та наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Водночас А. Ройко акцентує увагу на критичному підході до достовірності джерел: «... не кожне «джерело» заслуговує на однакову увагу» (стор. 58). Такий комплексний підхід забезпечив високий рівень достовірності сформульованих висновків.

Аналіз даного дисертаційного дослідження надав можливість констатувати, що висновки дисертації ґрунтуються на системному аналізі архівних та інших джерел, наукового доробку з проблеми та нормативного матеріалу й практики його застосування (стор. 185 – 192). Запропоновані автором рекомендації щодо вдосконалення організаційного-правового механізму реабілітації є логічним наслідком проведеного дослідження і мають достатній ступінь наукової обґрунтованості.

Позитивної оцінки заслуговує також прагнення автора поєднати історико-правовий аналіз із сучасними концепціями захисту прав людини та принципами верховенства права як сенсу реабілітації, що дозволило уникнути одностороннього історичного підходу і надати роботі комплексного юридичного змісту.

Наукова новизна дисертаційного дослідження має комплексний характер і підтверджується як постановкою проблеми, так і отриманими авторськими результатами.

До безумовних переваг дисертації слід віднести введення до наукового обігу значного масиву архівних документів реабілітаційних проваджень, що

істотно розширює емпіричну базу досліджень у сфері історії держави і права України.

Заслугує на підтримку авторська концепція трьохетапної моделі реабілітації учасників ОУН та УПА, а також висновок про існування системної невідповідності між законодавчою моделлю реабілітації та реальною практикою її застосування у 1991 – 2018 роках.

Науковий інтерес становить і обґрунтування впливу організаційних чинників, кадрового забезпечення та особливостей діяльності уповноважених органів на результати реабілітаційних процедур. Такий підхід дозволяє розглядати інститут реабілітації не лише як сукупність правових норм, а як складний організаційно-правовий механізм.

У дисертації А. Ройко використав широке коло джерел і літератури, серед яких багато архівних джерел, нормативні джерела та рідкісні документи і матеріали, наукові публікації монографічного характеру, періодичні видання тощо (стор. 193 – 251, 511 найменувань). Особливо слід відзначити вперше залучення до наукового аналізу установчих документів ОУН та УПА як одного з малодосліджених аспектів у контексті оцінки форм і методів боротьби даного руху опору і правових підстав визнання їх правомірності (стор. 85 – 89).

Важливим здобутком є також запропонований автором висновок про необхідність завершення процесу реабілітації шляхом системного перегляду раніше прийнятих рішень із застосуванням сучасних стандартів оцінки доказів та забезпечення права на справедливий суд.

Вагоме наукове значення слід визнати за вперше запропонованою системою правової кваліфікації дій націоналістичних рухів опору щодо окупаційних режимів, результатом дослідження чого стала міра відповідності між нормативно визначеною моделлю реабілітації та реальною правозастосовною практикою, що доведено А. Ройком у дисертації.

Аналіз структури та змісту дисертації. В межах заявленої наукової тематики дисертація А.І. Ройка є цілісним, логічно завершеним науковим дослідженням, структура якого повною мірою відповідає поставленій меті та визначеним завданням. Побудова дослідження характеризується внутрішньою послідовністю, взаємозв'язком окремих структурних елементів та поступовим переходом від теоретичного осмислення проблеми до формування конкретних пропозицій щодо вдосконалення організаційно-правового механізму реабілітації учасників українського націоналістичного руху.

Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Така побудова свідчить про прагнення автора комплексно охопити досліджувану проблематику, поєднавши історико-правовий, порівняльно-правовий та прикладний напрями дослідження. Особливо позитивно слід оцінити те, що А. Ройко не обмежився аналізом нормативно-правових актів, а здійснив комплексне дослідження практики реалізації законодавства про реабілітацію, що значно підвищує наукову і практичну цінність роботи.

Перший розділ дисертації присвячено теоретичним аспектам реабілітації учасників ОУН та УПА і є міцним концептуальним підґрунтям для подальшого дослідження. Дисертант послідовно розкриває понятійний апарат, аналізує стан наукової розробленості проблеми та визначає методологічні засади власного дослідження. Заслуговує підтримки авторський підхід до визначення правової природи реабілітації як самостійного комплексного правового інституту, який поєднує елементи кримінального, кримінального процесуального, конституційного та міжнародного права (стор. 31). Така позиція дозволяє подолати традиційне вузьке розуміння реабілітації виключно як форми відновлення прав незаконно засуджених осіб.

Окремої позитивної оцінки заслуговує характеристика джерельної бази. Використання значної кількості архівних матеріалів, нормативних актів різних

історичних періодів, судової практики та зарубіжних досліджень свідчить про високий рівень наукової культури автора та забезпечує належний рівень достовірності отриманих результатів.

Водночас другий розділ присвячено міжнародно-правовим та внутрішньодержавним засадам реабілітації учасників ОУН і УПА і, на нашу думку, є одним із найбільш концептуально сильних елементів дисертації. Особливої уваги заслуговує той факт, що автор прагне поєднати історичний контекст із принципами верховенства права, не допускаючи політизації дослідження та залишаючись у межах юридичної аргументації.

Безумовною перевагою дослідження є здійснений автором порівняльно-правовий аналіз світового досвіду амністії, помилування та реабілітації учасників національно-визвольних і повстанських рухів (стор. 62 – 67). Такий підхід дозволяє розглядати український досвід не ізольовано, а в широкому міжнародному контексті, що відповідає сучасним тенденціям розвитку юридичної науки.

Загалом другий розділ характеризується високим рівнем наукової зрілості та суттєво розширює сучасні уявлення про міжнародно-правові засади реабілітації учасників національно-визвольних рухів.

Третій розділ має найбільшу практичну цінність, оскільки присвячений безпосередньому аналізу організаційно-правового механізму реабілітації учасників ОУН та УПА, проблемам його функціонування та шляхам удосконалення. Безумовно новаторським елементом роботи є аналіз діяльності Військової прокуратури Прикарпатського військового округу та Військової прокуратури Західного регіону України як суб'єктів реабілітаційного процесу (стор. 104). На основі великого масиву архівних матеріалів автор дисертації досліджує особливості організації їх роботи, кадрового забезпечення та впливу цих факторів на якість прийнятих рішень.

Логічним завершенням дослідження є сформульовані А. Ройко пропозиції щодо вдосконалення організаційно-правового механізму реабілітації (стор. 169). Запропоновані рекомендації мають комплексний характер, спрямовані на усунення виявлених недоліків і можуть бути використані при подальшому реформуванні законодавства та практики діяльності уповноважених органів. У цілому третій розділ є прикладним елементом дисертації, демонструє високий рівень самостійності дослідження та істотно підсилює практичне значення всієї роботи.

Матеріали дослідження. Основні положення дисертації А. Ройка у 7 публікаціях, з яких 3 він опублікував у фахових виданнях України з юридичних наук (у збірниках, що входять до наукометричних баз даних), а також 4 – у збірниках матеріалів різноманітних наукових конференцій. Опубліковані праці відображають ключові напрями дослідження, містять основні наукові положення, висновки та пропозиції, які знайшли подальший розвиток у тексті дисертації. Апробація результатів дослідження свідчить про їх наукову значущість та належний рівень верифікації у професійному науковому середовищі.

Вирішення наукового завдання. Дисертація А. Ройка уміщує у собі значні результати, які у сукупності надають можливість вирішити важливу наукову проблему. Дана проблема полягає у тому, що загалом комплекс методологічного апарату, застосованого автором даного дослідження, обґрунтовано застосовано для виявлення системних недоліків і упущень у реабілітаційному процесі вояків ОУН і УПА та вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо їх усунення.

Саме тому, на наше переконання, результати дослідження можуть використовуватись у законодавчій сфері формування державної політики у сфері міжнародної співпраці під час укладення міждержавних договорів та інших міжнародно-правових актів, спрямованих на врегулювання історико-правових питань і сприяння процесам історичного порозуміння, що надзвичайно важливо

для нормалізації двосторонніх відносин України і Польщі. Водночас положення даної дисертації є вагомим кейсом для правозастосовчої практики, формування судових прецедентів, що стосується також навчально-наукових перспектив застосування матеріалів аналізованої дисертації, про що свідчать акти впровадження у навчальний і науковий процес (стор. 29).

Зауваження. Попри загалом високий науковий рівень дисертації, окремі її положення мають дискусійний характер і можуть стати предметом подальших наукових досліджень.

По-перше, автор обґрунтовує необхідність завершення процесу реабілітації шляхом системного перегляду раніше прийнятих рішень. Разом із тим у роботі доцільно було б більш детально визначити процесуальний механізм такого перегляду, його часові межі та співвідношення з принципом правової визначеності (*res judicata*).

По-друге, заслуговує підтримки застосування компаративістського підходу, однак міжнародний досвід перехідного правосуддя (*transitional justice*), діяльності комісій правди та примирення, а також механізмів реституції міг бути використаний ширше для обґрунтування запропонованої моделі завершення реабілітаційних процедур.

По-третє, досліджуючи питання допустимості доказів, отриманих репресивними органами із застосуванням насильства, автор переважно аналізує історико-правовий аспект проблеми. Водночас окремого дослідження потребує питання співвідношення сучасних стандартів допустимості доказів із їх ступеню достовірності.

По-четверте, запропонована концепція завершення процесу реабілітації логічно передбачає перегляд значної кількості архівних кримінальних справ. Проте дисертація майже не аналізує організаційні та фінансові можливості держави щодо реалізації такого масштабного механізму.

По-п'яте, автор переконливо обґрунтовує право українського визвольного руху на боротьбу проти тоталітарного режиму, однак у роботі доцільно було б більш детально окреслити універсальні критерії розмежування законної боротьби за національне визволення та індивідуальної відповідальності за можливі порушення міжнародного гуманітарного права, що сприяло б посиленню міжнародно-правової аргументації дослідження.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер у цілому носять рекомендаційне значення, не знижують загальної позитивної оцінки дисертації та можуть бути використані автором у подальшій науковій діяльності. Особливо слід відзначити високий рівень роботи з архівними матеріалами, вдале поєднання історико-правового та порівняльно-правового методів дослідження, а також прагнення автора сформулювати цілісну концепцію завершення процесу реабілітації учасників українського національно-визвольного руху. Дисертаційна робота А.І. Ройка є самостійним, завершеним комплексним історико-правовим дослідженням, виконаним на високому теоретичному та методологічному рівні. Автором проведено ґрунтовний аналіз значного масиву нормативних, архівних та наукових джерел, сформульовано низку нових наукових положень, що мають істотне значення для розвитку історико-правової науки, теорії реабілітації жертв політичних репресій та вдосконалення практики застосування законодавства України.

Висновок. За актуальністю обраної теми, ступенем обґрунтованості наукових положень, достовірністю отриманих результатів, рівнем наукової новизни, теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота Ройка Андрія Івановича «Організаційно-правове забезпечення реабілітації учасників українського націоналістичного руху 1929 – середини 1950-х років (на прикладі членів ОУН та УПА)» є завершеним самостійним науковим дослідженням, що відповідає положенням «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради

закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», які, зокрема, встановлені до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Автор даної дисертації – Ройко Андрій Іванович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент –
Заслужений юрист України,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри права
та публічного управління
Київського національного університету
будівництва і архітектури**

Гор МАМОНТОВ

